

BRONSÅLDERN

AMICA SUNDSTRÖM, 1:E ANTIKVARIE – TEXTIL, STATENS HISTORISKA MUSEER, TAR OSS MED TILL BRONSÅLDERN (1800–500 FÖRE VÅR TIDERÄKNING) DÄR VI HITTAR DE ÄLDSTA FYNDEN AV VÄVD TEXTIL I SVERIGE OCH DANMARK.

KUNSKAPEN om textilproduktion från förhistorisk tid baseras på arkeologiska fynd av textiltredskap och textilfragment samt några enstaka bildframställningar och små statyetter. Men kunskapen är begränsad eftersom textil och redskapen till största del är organiska material såsom ull, bastfiber och trä, vilket bevaras dåligt i marken. Det gör att de få textilfynden som har bevarats och de delar av redskap som vävtyngder och sländtrissor som finns kvar, alla är viktiga pusselbitar i förståelsen av hur vävningen har utvecklats. De allra äldsta fynden av textil härrör från stenåldern, från cirka 4500–4000 före vår tidräknings början. Från Danmark finns enstaka fynd av snoddar av växtfiber bevarade och från Sverige finns från yngre stenåldern (4200–1800 före vår tideräkning) indirekta fynd av snoddar, bevarade som avtryck i keramik.

Att sätta exakta tider för när vävningen uppkommer är svårt då fyndmaterialet är relativt begränsat, men det torde hänga starkt samman med att fåret har domesticerats och att fårets ull utvecklats så den kan spinnas till tråd.

Idén om vävning tros komma samma väg som kunskapen om jordbruket, vilket för vår del härrör till områdena kring Tigris och Eufrat. Bronsålderns textilfynd från nuvarande Sverige härrör främst från gravhögar i Skåne och Halland. Den plats som givit flest fynd är gravhögarna runt Dömmestorp i Hasslöv socken i södra Halland. Detta hänger ihop med att i dessa områden byggdes högarna av torv vilket hjälper till att bevara textilen då

det blir ett syrefattigt mikroklimat. I resterande Sverige gjordes högarna delvis av sten eller med kärnrösen av sten och där blir det en annan genomsläpplighet av luft och vatten, vilket bryter ner textilen. Under perioder av bronsåldern har också brandgravskick varit dominerande och då bevaras föga organiskt material. Från yngre bronsålder finns även avtryck på keramik i Mellansverige av samma typer av tyger.

I Danmark begravdes den döda i större utsträckning i torvhögar och det avspeglas i det bevarade textilmaterialet. Det finns textilfynd från 157 gravar, de flesta daterade till yngre bronsålder. Ett av dessa fragment är av växtfiber de andra är av ull. Av dessa gravar utmärker sig sju gravar, för i dem har i princip helt kompletta dräkter bevarats. Den döde har lagts med kläder på ett koskinn i en urgröpt ekstock.

Fynd av dräkterrelaterade föremål såsom smycken, rör och spiraler som suttit på snörkjolen, dräktpännen och bältesskålar och dosor, visar på en kultur som är relativt homogen i södra halvan av Skandinavien. Det gör att vi kan ta hjälp av de danska fynden för att också förstå fragmenten som finns i Sverige och dra slutsatser om dräktskicket även här. Fragmenten från bronsåldern som finns på Statens historiska museer (SHM) är alla vävda i tuskaft. De är vävda av en grov ulltråd med många snoddar per meter. Trådtätheten i tyget är 3–6 trådar per centimeter. Den bruna färgen härrör troligen från fårets pigmentering men textil får också en brun färg av att ligga i jorden. Trådarna som spanns förr har generellt en högre snodd än dagens garner. Under bronsåldern var garnerna av samma typ både i

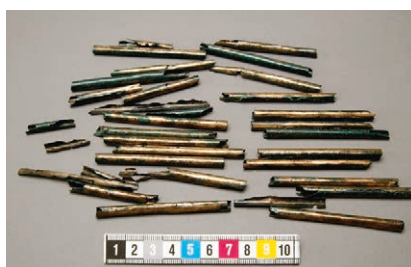
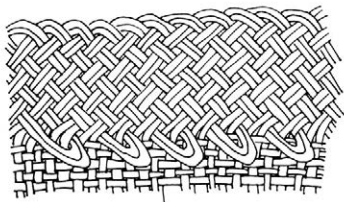

Ekkistegrav med en äldre man, från Borum Eshøj i Danmark. Foto: Nationalmuseet i Köpenhamn.

T v fr ovan Tygfragment med uppsättningskant. Inv nr SHM 9822:834. Foto: Christer Åhlin, Historiska Museet/SHM (CC BY).

Uppritning av den flätade uppsättningskanten. Teckning A. Sundström.

Tutulus av brons. Sattes på kvinnornas bälten som dekoration. Ekudden, Nykvarn, Södermanland. Foto: Historiska Museet/SHM (CC BY).

varpen och i inslaget. Beroende på om garnet är spunnet medsols eller motsols får snoddvinkeln olika riktning, detta beskrivs med Z eller S beroende på bokstavens riktning. Det vi vet från bronsåldern är att både S-spunnet och Z-spunnet garn gjordes och att de användes i kombinationerna S/S-, Z/Z- eller S/Z-kombinationer på varp och inslag.

BRONSÅLDERNS KLÄDER

Det finns tre välbevarade kvinnodräkter från Danmark. Den döde har haft på sig en midjekort tröja med tre kvarts lång ärm och antingen en snörkjol eller en hellång kjol/klänning gjord av en tub av ylletyg. Den bevarade tubkjolen kommer från en gravhög i Skrydstrup som aldrig dokumenterades med dräkten i ursprungligt läge. Detta gör att det råder osäkerhet kring hur kjolen bars och det finns lite olika tolkningar. Kjolen är en tub, tämligen vid och lång, den är för lång för att sitta i midjan. Den kan ha satts fast på axlarna som en peplos (en ärmlös kjortel/klänning) med bälte i midjan. Eller den kan ha varit veckad kring midjan, med nerhäng av sträckan som är för lång. Det har även föreslagits att kjolen fästs runt kroppen likt ett badlakan. Det behöver inte vara så att endast ett förslag av dessa är det rätta, flera sätt att bära plagget kan ha varit i bruk samtidigt. Men smyckeuppsättningen verkar ha varit samma

också för snörkjolorna, d.v.s. ett vävt bälte med tofsar, en bälteplatta, små tutuli på bältet och en bältedosa eller bälteskål på ryggen. Förslagen som givits ovan fungerar alla med denna smyckeuppsättning, men med nerhängande tyg skulle bronsföremålen döljas, vilka liksom tyget var dyra statusföremål.

Av snörkjolar finns det två stycken bevarade. Det finns även en mängd gravfynd med bronsrör som ursprungligen har suttit på snörena i kjolen och det finns figuriner som är avbildade med snörkjol. Snörkjolen har en intressant konstruktion som något förenklat kan beskrivas som att det vävs ett band där inslaget dras ut till kjolens snörena. Dessa kommer sedan att tvinnas först två och två och sedan fyra och fyra. I nederkant görs en ögla som extra ull eller tråd lindas i samt att snörena binds samman. Kjolen bärs omlott men ger viss syngenomsläppning när man rör sig.

Tröjan har en annorlunda skärning, när det kommer till tyg, men med tanke på att det finns erfarenhet av att göra plagg av skinn så är tillskärningen mer begriplig. De bredaste stället på skinn utnyttjas så att man får längre armar utan att behöva skära ut dem separat. Då kan det bli två tröjor av ett skinn. Överdelen på skinn/tyget vikts ner så pass mycket så att ärmarna får plats. Ett hål klipps för huvudet. Under ärmen klippas på vardera sida så mycket att delarna kan vikas in och bildar underkroppen. Sömnaden blir som ett T på ryggsidan. Efter det har lösa bitar sytts fast i nederkanten för att göra tröjan längre. På en av tröjorna finns ett broderi på ärmarna.

De tre bevarade mansdräkterna består av en njurformad/oval mantel – ett tyg som var svept om kroppen mellan armhålan och knäna eller endast från midjan ner till knäna. Utöver detta har de haft vävda bälten, sydda hattar och läderskor samt tyg som varit svept runt fötterna. Dräkten är mycket tygekonomisk, då tyget som är svept om kroppen är hopsytt av bitarna som blir över när manteln skärs ut ur en rektangulär tygbit. Sammanlagt finns det tre mantlar bevarade, de är från 243–195 cm x 107–78 cm stora. För att få ut mantel och ländkläde ur samma väv har ett tyg på minst 150x270 cm vävts.

En av ullens egenskaper är att den kan filtas. De bevarade fragmenten har från ringa till stark filtning. Användning och tid i jorden

Forts sid. 14 Bälteskupa och hängkärl. Användes som dekoration med tutulus på kvinnornas bälten. Offerfynd från Vårkumla, Västergötland.

Foto: Sören Hallgren, Historiska Museet/SHM (CC BY).

Bronsrör som ursprungligen har suttit på en snörkjortel. Foto: Historiska Museet/SHM (CC BY).

T h Egtvedflickans dräkt med tröja och snörkjortel. Foto: Nationalmuseet i Köpenhamn.

Sid. 15 Den varptyngda vävstolen med ett halvskaft insolvat för att väva tuskaft. Teckning: Moa Rählander

ger också sekundär filtning, men från en av de danska mansdräkterna kan vi ändå förstå att filtning har använts som en medveten teknik. Tyget har filtats extra hårt i brösthöjd för att ge mer stadga åt tyget så att det inte ska hasa ner då det endast hålls uppe med ett bälte.

Textilen som har bevarats kommer från gravar som representerar det allra översta samhällsskicket. Det troliga är att också skinn, päls och flätade plagg har använts, det är något vi känner till från bland annat *Ötzi*, ismannen från alperna.

VÄVSTOLEN

Det finns några bevarade vävtyngder i det svenska materialet, den varptyngda vävstolen bör vid denna tid ha gjort sitt intåg. Andra typer av vävstolar man kan tänka sig är den vertikala tvåbomsvävstolen, men det finns inget bevarat av en sådan då de inte lämnar spår i form av tyngder. De bevarade fragmenten är för små för att visa några spår efter vävstolens konstruktion. Den vertikala tvåbomsvävstolen tas upp i nästa nummer.

Det största fragmentet vi har på SHM från bronsåldern är en bit i tuskaft ca 15 x 15 cm, ena kanten ser annorlunda ut, med en annan struktur och öglor som sticker upp. Under 2007 var jag projektanställd vid museet för att gå igenom och sammanställa information om bronsålderstextilierna. Jag såg då detta fragment för första gången. Fragmentet hade kommit till museet genom inköp av friherre Claes Kurcks fornsakssamling. På fragmentet stod det bara Skåne, bronsåldern. Under slutet av 1800-talet var det vanligt med egna fornsakssamlingar, dessa kunde säljas, bytas eller ges vidare innan de senare kom att regleras genom fornminneslagen. Omdömet om Kurcks samling var att han varit noggrann och systematisk och därför litade man till uppgifterna som kommit med. Problemet jag såg var att fragmentet inte var knutet till någon grav eller mosse och därför har en mycket osäker kontext. Fragmentet är väldigt intressant inte bara för att det är vårt största fragment (närmast i storlek är ett fragment som är ca 5 x 7 cm), de vanligaste är fragment på 2 x 2 cm. Kurcks fragment är även spännande på grund av den annorlunda strukturen i ena kanten. Vid närmare studier kunde jag konstatera att det var en flätad kant och på

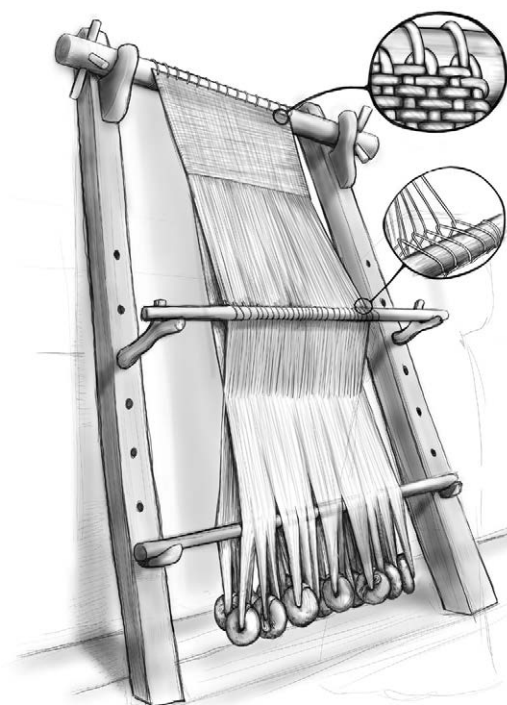
grund av öglorna hade den gjorts innan själva vävningen utfördes. Det betyder att flätkanten är en så kallad uppsättningskant där trådparen som förs in i flätan kommer utgöra vävens varp. Det finns några flätkanter bevarade i Danmark och Österrike som är intressanta att jämföra med. De flesta av dessa flätningar kan dock också göras som avslut på en väv, d.v.s. de måste inte göras innan väven är gjord. En av de österrikiska flätningarna måste vara gjord innan vävningen startar, den är lite enklare gjord då trådarna går direkt ner i väven.

Eftersom det finns så få fynd av den här karaktären var det av vikt att få en säker datering. Fragmentet C-14 daterades vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Resultatet visar att det är en textil gjord ca 1390–1120 före vår tideräkning, d.v.s. under bronsålderns perioder II–III. Den osäkra proveniensens kvarstår dock. Den kan vara gjord i Skåne, importerad till Skåne under bronsålder eller inköpt från utlandet under 1800-talet. Men på grund av att den har så starka likheter både med andra skandinaviska fynd och den österrikiska startkanten så torde den vara tillverkad i norra Europa. Vetenskapliga analyser av yllet i de danska dräkterna tyder på att vissa av dem kan vara importerade från kontinenten. En uppsättningskant av detta slag utesluter troligen den vertikala tvåbomsvävstolen. Kanten kan sys fast i en varptyngd vävstol men den kan också användas i en enkel markvävstol där varpen knyts runt en sten eller pinne i marken.

I år är det 100 år sedan Gerumsmanteln hittades vid en torvtäkt. För att datera manteln användes för tiden tillgänglig metod, pollenanalys. Manteln bestämdes till bronsåldern och går i äldre litteratur under namnet *Bronsåldersmanteln*. Denna dateringsmetod är inte så exakt, därför daterades manteln med hjälp av C-14 metoden på 1990-talet. Resultatet visar att manteln är gjord någon gång kring vår tideräknings början, det vill säga vår förromerska järnålder. Artikeln i nästa nummer kommer tillägnas Gerumsmanteln och vad den kan berätta om vävningens utveckling.

Amica Sundström

*I: e antikvarie – Senior Curator
Textil, Statens historiska museer,
Enheten för den arkeologiska samlingen.*

Varptyngd vävstol

är en upprättstående vävstol där varpen sträcks med tyngder. Varpen görs genom att ett band vävs och inslaget dras ut till den längd som varpen skall ha. Bandet sys sedan fast på tygbommen högst upp på vävstolen och varptrådarna sträcks med tyngder. Ofta förbereds varpen redan vid varpningen för att anpassas till vilken bindning som skall vävas. Ska tuskaft vävas delas varpen i två lager. Det ena lagret hängs framför den nedre tvärsålen och det andra bakom. Eftersom vävstolen står lutad bildas det naturliga skälet. Ett halvskaft solvas in på de trådar som ligger bakom nedre tvärsålen. När detta skaft dras fram får man kontraskälet. Genom att växla mellan dessa två skäl kan således tuskaft vävas.

Längden på väven bestäms av hur lång varp som görs. Vävningen utförs uppåt mot den övre bommen, som kan vridas och den färdiga väven rullas upp på bommen allteftersom ny väv produceras.

Gemensamt för den varptyngda vävstolen, den vertikala tvåbomsvävstolen och markvävstolar är att ingen av dem har slagbom utan inslaget slås till med ett vävsvärd eller liknande. På slutet kommer det bli en sträcka av varptrådar som inte kan vävas (så kallade efsingar). Dessa kan antingen klippas av eller användas som frans eller flätas som avslutningskant.

Sittdyna med tofsar på bronsåldersvis

Amica Sundström och Maria Neijman har gjort en sittdyna i ett ylletyg med bronsålderskänsla. Baksidan är naturgarvat läder. Tofsarna i hörnen är inspirerade av hur snörkjolarna är gjorda.

TEKNIK, KVALITET

Tuskaft, 4 skaft och 2 trampor

VARP	Filtmakeriets Lovikkagarn med extra snodd ca 1000 m/kg Filtmakeriet
INSLAG	Samma som i varpen
TILL TOFSAR	Filtmakeriets bruna förgarn, vit ull
SKED	35/10, 1 tråd i solv och 1 tråd i rör = 3,5 tr/cm
SKEDBREDD	46,9 cm
FÄRDIG STORLEK	45 x 75 cm
INSLAGSTÄTHET	3,5 inslag/stm
TRÅDANTAL	164 tr
VARPLÅNGD	ca 1,5 m
GARNÅTGÅNG	
till en dyna	ca 450 g
till tofsar	40 g förgarn

Du behöver även:

Ett skinn, 40 x 70 cm

En fjäderkudde, 50 x 100 cm

VÄVNING, MONTERING

När ett garn får en hög snodd är det bra att fixera det. Detta görs genom att ånga härvan med vattenånga och hänga den att torka i sträckt läge.

Om varpen är kortare än att den låses på varpbommen kan den tejpas på kätten så att trådarna inte glider. En varp som denna, som har så få och grova trådar och endast är 1,5 m, behöver inte förskedas, det går bra att sprida trådarna ändå.

Kasta kanterna innan du klipper ner för att väven inte skall repa upp sig.

Lägg tygets rätsida mot skinnets blanka sida, sy ihop sidorna med kastsöm. Det är fint om hörnet rundas, dynans form blir då mer rak. Sy inte igen hörnen för tofsarna och mitten på en sida för stoppningen. För att lättare få tofsen att sitta kvar, kan du rulla en bit tyg och knyta fast mot tofsens huvud. Lägg sedan in tofsen i kudden och sy av hörnet mellan tofsens huvud och den rullade tygbiten.

TOFSAR

Tofsarna är baserade på fynden av snörkjolar och bälten som finns i kvinnogravarna. Dessa tofsar görs av snören från det vävda bandets effsingar/start.

Här har vi gjort tofsar med Filtmakeriets bruna förgarn.

Två förgarner spinns ihop så de får riktigt hög snodd. Varje tofs består av 20 snören, med fyra trådar i varje snöre.

Linda 40 varv runt en träbit som är ca 7 cm hög. Knyt ett snöre hårt genom öglan med en rosett så att du kan knyta åt den hårdare när du är färdig. Tag loss en ögla i taget och låt den tvinna ihop sig. Tag loss ytterligare en ögla och låt även den tvinna ihop sig.

Dessa öglor tvinns sedan samman, ändarna knyts ihop med en råbandsknop. Lämna ett hålrum, cirka en pennas diameter, där det skall lindas vit ull. Upprepa tills du har 20 snören. Tag en ulltuss som du kammar eller tesar med fingrarna. Linda ullen runt, runt i öglan så den fylls igen. Tag sedan en tråd och fäst ihop snörena i en rad. Gör fyra tofsar, en till varje hörn.

Bronsålderns tyger är alla vävda i tuskaft i en relativt grov kvalitet, ca 4 trådar per cm. Tråden har väldigt många snoddvarv per meter jämfört med de garner som du kan köpa i handeln idag. Då det är tråden som gör tyget så speciellt, funderade vi mycket på hur vi skulle lösa detta. På Filtmakeriet spinns garner i fårens naturliga färgskala. Deras bruna Lovikkagarn fick extra snodd med hjälp av spinnrocken. Resultatet är en tråd som på många sätt liknar bronsålderns garn. Du behöver inte vara spinnkuning för att lägga extra snodd på ett garn.

Om du inte tidigare har spunnit blir detta ett bra sätt att bekanta sig med spinnrocken och förstå hur foten och handen skall samarbeta. Har du inte tillgång till en spinnrock går det att använda en slända.

Med den höga snodden och den relativt grova kvalitén får du ett ganska rejält tyg, kanske inte det skönaste att ha mot kroppen med dagens mått mätt, men ytan är vacker och tålig. Vi gjorde en sittdyna i ett ylletyg med bronsålderskänsla.